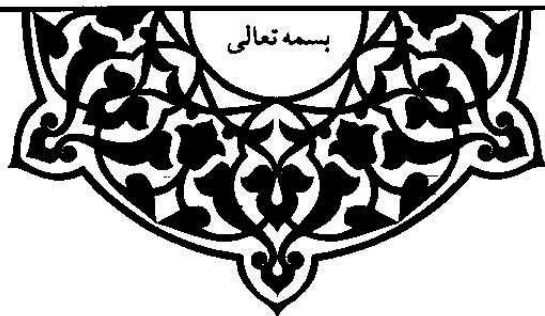

نقش انذار

در پیشگیری از

مفاسد فردی و اجتماعی

(از دیدگاه قرآن و حدیث)

مؤلف :

حجت الاسلام هادی اسلامی

انتشارات ارسطو
(چاپ و نشر ایران)

۱۳۹۵

سرشناسه: اسلامی، هادی، ۱۳۵۹ -
 عنوان و نام پدیدآور: نقش انذار در پیشگیری از مفاسد فردی و اجتماعی /
 مولف هادی اسلامی.
 مشخصات نشر: مشهد: ارسطو، ۱۳۹۵.
 مشخصات ظاهری: ۲۳۶ ص.
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۳۲-۱۱۲-۹
 وضعیت فهرست نویسی: فیا
 یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۶۹ - ۲۷۳؛ همچنین به صورت زیرنویس.
 موضوع: قرآن - انذار
 *Enzar - Quran
 موضوع: راه و رسم زندگی (اسلام)
 موضوع: *Religious aspect - Conduct of life
 موضوع: وعده و وعید - جنبه‌های مذهبی - اسلام
 موضوع: *Religious aspects - Islam - Admonition and promise
 رده بندی کنگره: ۵/۱۳/۷ الف BP۲۵۸
 رده بندی دیویی: ۹۷/۷۲
 شماره کتابشناسی ملی: ۴۰۳۹۲۸

نام کتاب: نقش انذار در پیشگیری از مفاسد فردی و اجتماعی
 مولف: هادی اسلامی
 ناشر: ارسطو (با همکاری سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)
 صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه بهادر
 تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
 نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۵
 چاپ: مدیران
 قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۳۲-۱۱۲-۹
 تلفن های مرکز پخش: ۳۵۰۹۶۱۴۵ - ۳۵۰۹۶۱۴۶ - ۰۵۱
www.chaponashr.ir

انتشارات ارسطو

چاپ و نشر ایران

چکیده:

در این کتاب سعی بر این شده است که نقش و جایگاه انذار به عنوان یکی از رسالت‌های انبیاء الهی و کسب آسمانی مورد بررسی و شناخت صحیح قرار بگیرد. چراکه معرفت بخشی نسبت به این گناهان و مجازات الهی نقش بسیار زیادی در پیشگیری از مفاسد فردی و اجتماعی دارد. و بعد از اینکه انذار از منظر قرآن و حدیث مورد بررسی قرار گرفته است؛ ما به تبیین نقش جایگاه انذار در پیشگیری از مفاسد فردی و اجتماعی پرداخته ایم تا با شناختن و شناساندن تأثیر انذار در اصلاح جامعه از طریق پیشگیری از مفاسد، سعادت دنیا و آخرت برای همه افراد جامعه حاصل شود. چراکه شناخت و بررسی عوامل بروز جرایم و مفاسد فردی و بخصوص آسمانی، به کارگیری تدابیر پیشگیرانه می‌تواند حتی بعضاً ما را از اعمال روش‌های قهرآمیز نیز بی‌نیاز نماید.

با بررسی رابطه انذار و مفاسد فردی و اجتماعی در می‌یابیم که میان این دو رابطه‌ای مستقیم و انکار ناپذیری وجود دارد؛ و اگر مردم به عواقب اعمالشان چه خوب و چه بد آگاهی و تذکر داده نشوند بدون شک مفاسد فردی و اجتماعی افزایش چشمگیری خواهد داشت.

برای همین منظور ما چگونگی رابطه انذار با امنیت اجتماعی، عدالت اجتماعی، بهبود وضعیت اقتصادی، انسجام و وحدت جامعه اسلامی و غیره ... را مورد بررسی قرار داده‌ایم.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱۳
تعریف و بیان مسأله	۱۴
اهمیت و ضرورت مسأله	۱۵
سؤالات اصلی و فرعی تحقیق	۱۵
فرضیه تحقیق	۱۵
پیشینه تحقیق	۱۶
روش تحقیق	۲۰
کاربردهای تحقیق	۲۰

فصل اول : مفاهیم و کلیات (۶۵ - ۲۱)

مفهوم شناسی واژگان کلیدی (انذار ، تبشیر، تربیت ، مفسده)	۲۳
ضرورت و اهمیت انذار	۳۴
بررسی نقش و جایگاه انذار	۳۴
انذار مهمترین رسالت پیامبران الهی	۳۸
ضرورت انذار برای پیشگیری از هلاکت و عذاب الهی	۴۰
ضرورت انذار در امر هدایت و اتمام حجت	۴۲
تثبیت ارزشها و ریشه کنی مفساد فردی و اجتماعی	۴۵

میزان انذار	۴۶
رعایت اعتدال در انذار	۴۶
مصادیق انذار	۴۹
۱. نهی از منکر	۴۹
۲. یادآوری معاد	۵۱
۳. مبارزه با ظلم	۵۳
۴. اجرای حدود الهی	۵۵
۵. خشم از بزهکاران و مجرمان	۵۷
۶. هشدار با گاهر دادن	۵۸
۷. قیام بر ضد حاکمیت لاسوت (جهاد فی سبیل الله)	۵۹
رابطه انذار و مفسد فرد	۶۰
۱. رابطه انذار با امنیت اجتماع	۶۲
۲. رابطه انذار با قراری عدالت اجتماع	۶۲
۳. رابطه انذار با انسجام و وحدت جامعه	۶۳
۴. رابطه انذار با ضمانت اجرایی احکام	۶۴

فصل دوم: انذار در قرآن و حدیث (۲۴-۱۷)

جایگاه انذار در قرآن کریم	۶۹
انذار کنندگان در قرآن کریم	۷۲
مراحل انذار پیامبر اسلام (ص)	۷۶
روش های انذار در قرآن و حدیث	۷۷
۱. انذار از طریق تذکر و آگاهی دادن	۸۰
۲. بیان آثار و پیامدهای رفتارهای اخلاقی و ضد اخلاقی	۸۱
۳. انذار از طریق یادآوری مرگ و حسابرسی روز قیامت	۸۲
۴. انذار با روش موعظه و نصیحت	۸۵

۵. انذار از طریق قصه و داستان گوئی	۸۹
۶. انذار از طریق فرستادن نامه: «روش استفاده از ارتباطات و ابزار ارتباطی»	۹۳
۷. انذار از طریق نرم خویی، مهرورزی و ملایمت	۹۵
۸. شخصیت دادن و توجه به کرامت انسان	۹۸
۹. رعایت حقوق دیگران	۹۹
۱۰. ریشه یابی و درمان بیماری	۱۰۰
۱۱. بهر کس از روش های غیر مستقیم	۱۰۲
۱۲. عیبها را یکجا نگفتن: (اولویت بندی)	۱۰۳
۱۳. تدریجی بردن انذار	۱۰۴
۱۴. تکرار و تلقین کردن	۱۰۴
۱۵. استفاده از هنر	۱۰۵
۱۶. مؤاخذة و تنبیه	۱۰۵
۱۷. برخورد تند	۱۰۶
۱۸. عفو و تغافل، تنبیه و تشویق	۱۰۷
پیامدهای دنیایی و آخرتی انذار در قرآن و حدیث	۱۰۹
اهداف، نتایج و آثار انذار در قرآن و حدیث	۱۱۳
۱. هدایت و راهیابی به حقیقت	۱۱۳
۲. تقوا و دوری از گناه	۱۱۴
۳. ایجاد خوف از آخرت و عذاب خداوند	۱۱۶
۴. جلوگیری از پرورش و سلطه مجرمان	۱۱۹
۵. پیش گیری از رواج ناهنجاری ها در جامعه	۱۲۰
۶. زمینه سازی رواج هنجارها و دعوت به نیکی ها	۱۲۰
۷. اتمام حجت	۱۲۳

فصل سوم : نقش انذار در پیشگیری از مفاسد فردی (۱۶۴ - ۱۲۵)

۱۲۷	 مقدمه
۱۲۹	 ۱. ایجاد خشوع و خضوع در برابر حق
۱۳۴	 ۲. ترس از کیفر الهی
۱۳۵	 ۳. انذار برای نجات از غفلت
۱۳۸	 ۴. انذار برای عاقبت اندیشی
۱۴۱	 هشدارهای اعتقادی
۱۴۱	 ۱. کفر
۱۴۳	 ۲. شرک
۱۴۵	 ۳. نفاق
۱۴۶	 ۴. دروغ پنداشتن آیه ها و سوره ها الهی
۱۴۷	 ۵. ناامیدی از رحمت خدا
۱۴۸	 ۶. کفر نسبت به بعضی آیه ها و ایمان به برخی دیگر
۱۴۹	 ۷. زیاده روی و غلو در دین
۱۵۱	 هشدارهای اخلاقی
۱۵۱	 ۱. تکبر
۱۵۳	 ۲. بخل
۱۵۵	 ۳. حسد
۱۵۶	 ۴. تهمت
۱۵۷	 ۵. دروغ
۱۵۸	 ۶. غیبت
۱۶۰	 ۷. زنا
۱۶۲	 ۸. شراب خواری
۱۶۳	 ۹. هشدار از دل بستگی به دنیا

فصل چهارم : نقش انذار در پیشگیری از مفسد اجتماعی (۲۳۰ - ۱۶۵)

۱۶۷	 مقدمه
۱۶۹	 ۱. ایجاد امنیت اجتماعی
۱۷۱	 الف. دستور جهاد برای دفاع و ایجاد امنیت
۱۷۲	 ب. فرمان مبارزه با عوامل ایجاد فساد و ناامنی در جامعه
۱۷۴	 ج. در امان بودن از عذاب الهی
۱۷۵	 ۲. برقراری عدالت اجتماعی
۱۷۸	 ۳. پایداری و بقای جامعه اسلامی
۱۸۱	 تلاش و کوشش برای حفظ جامعه اسلامی
۱۸۲	 هشدار از تنبلی و بی‌رسمی افراد در جامعه اسلامی
۱۸۴	 ۴. انسجام و وحدت جامعه اسلامی
۱۹۱	 ۵. بهبود وضعیت اقتصادی
۱۹۳	 ۶. نظارت عمومی مردم
۱۹۸	 هشدارهای اخلاقی قرآن برای پیشگیری از مفسد اجتماعی
۲۰۶	 هشدارهای اقتصادی قرآن برای پیشگیری از مفسد اجتماعی
۲۱۳	 هشدارهای سیاسی قرآن برای پیشگیری از مفسد اجتماعی
۲۲۶	 نتیجه گیری
۲۳۱	 فهرست منابع و مأخذ

مقدمه

انسان به عنوان موجودی که دارای عقل و قدرت و اختیار است و خداوند متعال نیز در او میل به خوبی‌ها و میل به بدی‌ها را قرار داده است، در طول زندگی خویش همواره بر سر دو راهی انتخاب خیر و شر است. در این میان این تعلیم و تربیت انسان است که نقش اساسی در سعادت فرد و جامعه خواهد داشت. پیامبران الهی با یادآوری قیامت به عنوان یک میعادگاهی که انسان باید پاسخ‌گویی اعمال خویش باشد دو وظیفه عمده داشته‌اند که عبارت است از تبشیر یعنی بشارت دادن به پادشاه برای اعمال نیک و انذار یعنی بیم دادن از عذاب برای اعمال بد است. خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «وَمَا تُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَ مُنْذِرِينَ»^۱ لذا وقتی ما در این باره به قرآن شریف، عنوان مهمترین منبع علوم اسلامی که برای هدایت و تربیت انسان نازل شده است مراجعه کنیم خواهیم دید که قرآن کریم تأکید بسیاری بر تبشیر و بخصوص انذار دارد.

از جهت تأثیرگذاری انذار نسبت به تبشیر سهم بیشتری در پیشگیری از مفاسد فردی و اجتماعی دارد و ما در این کتاب با طرح این سوال اصلی که انذار چه نقشی در پیشگیری از مفاسد فردی و اجتماعی دارد؟ سعی بر این داریم تا ببینیم چه رابطه‌ی معنا داری بین انذار و مفاسد وجود دارد و اینکه چه آثار فردی و اجتماعی بر انذار مترتب است.

و اما تحقیقاتی که تا به حال در این زمینه صورت گرفته است مستقلاً به انذار پرداخته نشده است و به دلیل اینکه به تبشیر و انذار باهم پرداخته شده است حق مطلب درباره نقش و جایگاه انذار به درستی ادا نشده است. بنابراین انگیزه و هدف ما از این تحقیق تبیین نقش و جایگاه انذار به عنوان یک عامل بازدارنده و پیشگیری کننده از مفاسد فردی و اجتماعی است.

این تحقیق در چهار فصل تنظیم شده است، در فصل اول به مفاهیم و کلیات و نقش انذار می‌پردازیم و در فصل دوم نیز به تبیین ماهیت و چگونگی انذار خواهیم پرداخت (به بررسی انذار). عمده‌ترین یکی از ابزارهای تربیت در قرآن و حدیث پرداخته و سپس به آثار تربیتی آن در فرد و اجتماع می‌پردازیم) و در فصل سوم به نقش و جایگاه انذار از این نظر که چه تأثیری در پیشگیری از مفاسد فردی دارد و در فصل چهارم به اینکه انذار چه تأثیری در پیشگیری از مفاسد اجتماعی دارد خواهیم پرداخت.

برای تحقق این امر سعی بر این شده است که از آیات قرآن کریم و روایات معصومین علیهم السلام بهره کافی گرفته شود.

باشد که به یاری خدای متعال، از این طریق گامی در راه سعادت خود و دیگران برداریم.

تعریف و بیان مسأله

این تحقیق بر آن است تا به بررسی نقش و جایگاه انذار و تأثیر آن در پیشگیری از مفاسد فردی و اجتماعی بپردازد. انذار نقش مهمی در تربیت انسان ایفا می‌کند که بخشی از آثار آن در فرد و بخش مهمی از آن در اجتماع ظاهر می‌شود؛ نگارنده بر آن است تا بیان کند چه رابطه‌ای بین انذار به عنوان یک ابزار تربیتی و مفاسد فردی و اجتماعی وجود دارد، اگر این رابطه معنی دار می‌باشد میزان تأثیر پذیری افراد جامعه از انذار به چه عواملی بستگی دارد؛ طبعاً قلمرو این بحث در بیان ابزارهای تربیت و آثار تربیتی انذار و بررسی رابطه انذار با مفاسد فردی و اجتماعی خواهد بود.

اهمیت و ضرورت مسأله

قرآن کریم به عنوان کتاب آسمانی و پیامبر گرامی اسلام و ائمه اطهار علیهم السّلام هر دو مبشر و منذر هستند. اهمیت انذار به علّت تأثیرگذاری بیشتر و عمیق آن در تربیت نفوس بر کسی پوشیده نیست؛ امّا ضرورت این تحقیق در این است که از آن جایی که دامنه ی تبشیر بسیار گسترده است اما متأسفانه نقش و جایگاه انذار و تأثیرات آن مورد غفلت قرار گرفته شده است، و در نتیجه بسیاری از افراد اوامر و نواهی الهی را جدی نمی گیرند و به سادگی و با بی اعتنایی از آن سرپیچی می کنند؛ در حالی که اگر نقش و جایگاه انذار به درستی تبیین شود و پیامدهای بی توجهی به آن در دنیا و آخرت مطرح شود تأثیر بسیاری در پیشگیری از مفاسد فردی و اجتماعی خواهد داشت و از برکات آن مانند عدالت و امنیت اجتماعی، همگانی بهره مند خواهیم شد.

سؤالات اصلی و فرعی تحقیق

سؤال اصلی: انذار چه نقشی در پیشگیری از مفاسد فردی و اجتماعی دارد؟

سؤالات فرعی:

پیش زمینه های لازم برای تأثیر گذاری انذار کدامند؟

چه آثار فردی و اجتماعی بر انذار مترتب است؟

چه رابطه ای بین انذار و مفاسد وجود دارد؟

فرضیه تحقیق

انذار تأثیر معنی داری در پیشگیری از مفاسد فردی و اجتماعی دارد.

پیشینه تحقیق

انذار به عنوان یکی از مهم ترین موضوع های مطرح شده در قرآن کریم است و همه عالمان اسلام^۱ به ویژه مفسران، همواره به آن توجه داشتند و در کتاب های تفسیر پیشینیان، ذیل آیه های هشداردهنده قرآن توضیحاتی آمده است. در تفسیرهای جامعی مانند التبیان فی تفسیر القرآن از شیخ طوسی و مجمع البیان فی تفسیر القرآن، نوشته فضل بن حسن طبرسی با تفسیرهای جدیدتری مانند المیزان فی تفسیر القرآن، اثر گران بهای علامه، محمدحسین طباطبایی (ره) و تفسیر الحدیث از محمد عزه دروزه و تفسیر نمونه، نگاشته آیت الله مکارم شیرازی، توجه به هر یک از آیه های هشداردهنده، هشدارهای الهی طرح و بررسی شده است. با بررسی آثار نگاشته شده در این موضوع، درمی یابیم با توجه به عنوان تألیف ها و به کار رفتن واژه هشدار یا تحذیر در عنوان آنها، بیشتر مطالب این کتاب ها درباره منهیات قرآنی و ذیات های اخلاقی مطرح شده در قرآن است. به بیان دیگر، در این گونه آثار، با عنوان های گوناگون و غیر از عنوان هشدار و تحذیر، برخی از هشدارهای قرآنی بررسی شده است که تعدادی از آنها از این قرارند:

الف) جعفر شعار در کتاب اخلاق از نظر قرآن، امور نهی شده و هشدارهای قرآنی را به همراه دستورهای قرآن به ترتیب حروف الفبا گرد آورده است. در این کتاب که در سال ۱۳۴۴ خورشیدی نوشته شده، تقسیم بندی مشخصی رجوع ندارد و تنها، آیه های هشداردهنده با دیگر آیه های اخلاقی قرآن آمده است.^۲

۱ غزالی در بخشی از کتاب احیاء علوم الدین به شرح مهلکات اخلاقی پرداخته و از آیه های هشدار دهنده قرآن نیز استفاده کرده است. فیض کاشانی نیز در محجة البیضاء فی تهذیب الاحیاء، پیش از طرح کردن هر یک از ردیلت های اخلاقی، آیه های هشدار دهنده در آن باب را نیز می آورد. در دیگر کتاب های اخلاقی نیز کم و بیش تعدادی از آیه های هشدار دهنده قرآن آورده شده است. نک: محمدغزالی، احیاء علوم الدین، بیروت، دارالکتاب العربی، ۱۴۲۰ ه.ق، ج ۴؛ «محمدبن مرتضی، فیض کاشانی، محجة البیضاء فی تهذیب الاحیاء، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ج ۲، ج ۶ و ۵؛ محمد مهدی نراقی، جامع السعادات، بیروت، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۴۰۸ ه.ق، ج ۶، ج ۲ و ۳؛ احمد نراقی، معراج السعاده، قم، هجرت، ۱۳۷۸، ج ۱، ص ۵۵۲-۱۷۰.

۲ جعفر شعار، اخلاق از نظر قرآن، ناشر جعفر شعار، ۱۳۶۴، ج ۴.

ب) ابوطالب تجلیل تبریزی در کتاب ارزش‌ها و ضد ارزش‌ها در قرآن، که در سال ۱۳۶۶ خورشیدی چاپ شد،^۱ امور نهی شده و هشدارهای قرآنی را با عنوان ضد ارزش‌ها در قرآن، بدون دسته‌بندی مشخصی نگاشته و برشمرده است. نویسنده در این کتاب، تنها به آوردن آیه و معنا و مفهوم آن با توجه به ضد ارزش‌های قرآنی بسنده کرده است.

ج) جمال الدین عبدالناصر مصری در اثری با نام النهی فی القرآن الکریم، امور نهی شده قرآنی را در هفت فصل تنظیم کرده است. نویسنده در این کتاب، درباره آیه‌های هشداردهنده، تفسیر و تفسیر اندکی آورده و در برخی موارد که موضوع به فقه مربوط می‌شده، دیدگاه فقهاء نیز آورده شده است. این کتاب نیز در باب امور نهی شده و هشدارهای قرآنی، اما رجوع نیست و برای نخستین بار در سال ۱۴۲۰ ه. ق. منتشر شده است.^۲

د) آیت الله ناصر مکارم شیرازی در مجموعه ای سه جلدی به نام اخلاق در قرآن، پس از اینکه در جلد نخست به کلیات مباحث اخلاقی پرداخته است، در جلد دوم پس از ذکر فضیلت‌های اخلاقی، به بعضی از ردیلت‌های اخلاقی و آیه‌های هشداردهنده قرآن در این زمینه نیز اشاره می‌کند. از ویژگی‌های این کتاب، آن است که تنها به ذکر آیه‌ها بسنده نکرده، بلکه با توضیح و تفسیر مفصل، آیه‌ها را بررسی کرده است. این کتاب نخستین بار در سال ۱۳۸۰ چاپ شد.^۳

ه) کتاب هشدارهای قرآنی نوشته علی امامی نیز درباره همان موضوع است. نویسنده در این کتاب ۹۶ صفحه ای رقی، بدون هیچ مقدمه ای هشدارها را در صد عنوان دسته‌بندی کرده و ذیل هر عنوان، نخست آیه قرآنی مربوطه را به همراه ترجمه آن آورده، آن‌گاه به تفسیر بسیار کوتاهی از آن بسنده کرده است. بیشتر از تفسیر نمونه استفاده کرده، ولی در ارجاع‌های کتاب خود، تنها، شماره جلد تفسیر نمونه را آورده و در هیچ جا شماره

۱ ابوطالب تجلیل تبریزی، ارزش‌ها و ضد ارزش‌ها در قرآن، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۶.

۲ جمال الدین عبدالناصر، النهی فی القرآن الکریم، دمشق، دارالقلم العربی، ۱۴۲۰ ه. ق، ج ۱.

۳ آیت الله ناصر مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، قم، مدرسه علی بن ابی طالب (ع)، ۱۳۸۰، ج ۱.

صفحه را نیاورده است.

در این کتاب، معیار استخراج هشدارها مشخص نیست و عنوان هایی مانند «قرآن، کتاب پند و اندرز»^۱، «نعمت های غیبی الهی»^۲ و «ذکر خدا را با دل و زبان بسیار کنید»^۳، به عنوان هشدار معرفی شده است که به نظر می رسد این مطالب نمی تواند به عنوان هشدار مطرح باشد. نویسنده برای استخراج عنوان ها، به ترتیب سوره های قرآن پیش رفته؛ یعنی ابتدا از سوره بقره شروع کرده، سپس آل عمران تا سوره انفطار را بررسی کرده است. البته جای تعجب است که از سوره های بزرگی مانند انعام و اعراف، هیچ آیه هشدار دهنده ای استخراج نکرده است. این اثر، در سال ۱۳۸۰ برای نخستین بار به چاپ رسید و در مجموع، اثری پژوهشی در این زمینه به شمار نمی آید.

و) جمشید کاووسی در کتاب ۱۷۰ صفحه ای خود با عنوان هشدارها در قرآن، به برخی از هشدارهای قرآنی اشاره کرد است. نویسنده، در مقدمه کتاب، اثر خود را مجموعه ای می داند که با روشی جدید، آیه های قرآن را به نوجوانان و جوانان معرفی می کند. وی در این اثر، با استفاده از حدود هزار و سیصد آیه و با توجه به آمدن لفظی خاص در آیه ها، آنها را در فصل های گوناگون جای داده است. برای نمونه، هر کدام از آیه هایی را که در آنها «ان»، «لم»، «اتَّقُوا» و «مَنْ» به کار رفته، در فصل جداگانه آورده است. این اثر، تنها نوعی ترجمه از برخی آیه ها است که در فصل بندی جدیدی ارائه شده است. البته این فصل بندی، منسجم نیست و تقسیم بندی نشده است. در این کتاب، بسیاری از عنوان های فصل ها، به گونه ای نیست که بتوان از آنها هشدار را فهمید. برای نمونه، عنوان هایی مانند «آدمی»، «شیطان»، «خداوند»، «ما»، «من»، «تو» و «این»، از این قبیل اند و آیه هایی نیز که ذیل این عنوان ها آمده، جنبه هشدار دهنده ندارند.

۱ علی امامی، هشدارهای قرآنی، قم، پرهیزکار، ۱۳۸۰، ص ۵۸.

۲ همان، ص ۶۶.

۳ همان، ص ۶۷.

۴ جمشید کاووسی، هشدارها در قرآن، شیراز، نوید، ۱۳۷۹، ج ۱.